

ПРОФІЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ДО НАВЧАННЯ

Оксана СУЛИМА,

*методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Сучасний план розвитку інклюзивної освіти в Україні спрямований не лише на забезпечення доступу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до освітнього процесу, а й на їхню успішну соціалізацію та подальшу професійну самореалізацію. Одним із найвідповідальніших етапів у цьому контексті є допрофесійна підготовка, яка закладає фундамент для свідомого вибору професії, формування трудових навичок та адаптації до вимог ринку праці.

Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від рівня підготовленості педагога та його ролі, як професіонала, який допомагає дітям розкрити свій внутрішній потенціал, визначитися з життєвими цілями та знайти власні рішення для їх досягнення. Професійна компетентність учителя, який працює в системі допрофесійної підготовки дітей з ООП, є складним, багатогранним утворенням, яке потребує детального переосмислення та структурування.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка профілю професійної компетентності вчителя, який здійснює допрофесійну підготовку дітей з особливими освітніми потребами, а також визначення ключових складників, що забезпечують якість цього процесу.

Для успішного здійснення професійної діяльності та досягнення професійної майстерності педагог осмислює свої способи організації та планування діяльності, принципи, що лежать в основі підходу до виховання, навчання, формування учня, цілі і стратегії здійснюваних педагогічних впливів, що зумовило ключову роль «регулятивної» функції рефлексії.

Суб'єкт праці прагне до особистісно-професійного розвитку і досягненню професіоналізму в тому випадку, коли у нього сильні, але адекватні мотиви професійних досягнень і професійної самореалізації. Професійна діяльність педагога завжди предметна і мотивована. Основний рівень мотивації досягається тоді, коли потреба педагога «знаходить» себе у предметі, яким є саме педагогічна діяльність і її результат – виховний вплив. Вищий рівень мотивації відображає потребу самореалізації педагога у педагогічній діяльності за рахунок залучення творчого потенціалу [1. 16].

У науково-методичному посібнику «Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників, які працюють з дітьми особливими освітніми потребами» зазначено, що процес формування професійної готовності педагогічного працівника до роботи з дитиною з особливими освітніми потребами – процес складний і багатоплановий, який відбувається протягом усього життя педагога та розв'язується за допомогою закладу, методичної служби, психологічного супроводу [2. 16].

У контексті допрофесійної підготовки профіль компетентності вчителя має базуватися на глибокому розумінні та практичному застосуванні філософії індивідуалізації навчання. Центральним елементом цієї системи є здатність педагога проєктувати та підтримувати індивідуальну освітню траєкторію – це особистий шлях розвитку потенціалу здобувача освіти, який формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. Вона базується на виборі учнем різних видів, форм і темпу навчання, а також на визначенні учасників освітнього процесу, їхніх програм, навчальних дисциплін і рівня складності, а також методів і засобів навчання.

Реалізація цього завдання неможлива без чіткого розуміння сутності «індивідуалізації» – це процес підтримки та розвитку унікальних особливостей особистості, її потенціалу. Вона сприяє формуванню самосвідомості, самостійності та відповідальності. Педагог, володіючи високим рівнем інклюзивної компетентності, спрямовує індивідуалізацію на формування у дитини самосвідомості, самостійності та відповідальності за власні дії – якостей, що є критично важливими для майбутнього професійного життя.

Практичним інструментом упровадження індивідуальної траєкторії є індивідуальний освітній маршрут, який визначається як спеціально спланована і диференційована освітня програма, яка дає учню змогу обирати, розробляти та реалізовувати власну освітню траєкторію. Учитель у цій системі виступає суб'єктом супроводу, який активно сприяє самовизначенню та самореалізації учня, коригуючи маршрут відповідно до динаміки розвитку дитини та її професійних інтересів [3. 35].

Окрім того, до профілю професійної компетентності педагога обов'язково входить здатність організувати якісну підтримку в освітньому процесі. Вона передбачає надання допомоги учням як на постійній, так і на тимчасовій основі, що включає створення комфортних умов для навчання в навчальному закладі та реалізацію додаткових заходів для подолання їх освітніх труднощів. У допрофесійній підготовці дітей з особливими освітніми потребами така підтримка трансформується у створення безбар'єрного навчально-виробничого середовища (зокрема з використанням різноманітних технологій) та допомога під час труднощів в опануванні первинних професійних навичок [3. 62].

Важливим складником діагностико-прогностичної компетентності вчителя є володіння сучасними технологіями оцінювання, серед яких головне місце посідає **портфоліо**. У роботі з дітьми з ООП воно виступає як система оцінювання, яка зосереджена на накопиченні робіт учня і допомагає йому розвивати навички встановлення цілей, планування та організації власного навчання, а також демонструє прогрес у його індивідуальному розвитку [3. 62].

Кінцевою метою та критерієм ефективності сформованості профілю компетентності педагога є успішність перебігу двох взаємопов'язаних процесів у його вихованців:

1. **Соціалізація** – це процес формування особистості, під час якого людина поступово опановує суспільні норми, набуває важливих соціальних якостей, що впливають на її свідомість і поведінку, та вчиться вибудовувати стосунки із суспільством, одночасно здобуваючи особистий досвід та активно формуючи індивідуальність.

2. **Соціальної адаптації** – як процесу, у якому індивід пристосовується до соціального середовища, а суспільство враховує потреби особистості. Рівень соціальної адаптації учня з ООП безпосередньо визначається відповідністю між

його соціально-професійними потребами та мірою їхнього реального задоволення в соціумі.

Аналізуючи літературу з напряму професійної компетентності вчителя, дозволяє зробити висновок, що в системі допрофесійної підготовки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є складним, інтегративним особистісно-професійним чинником. Він є головним фактором ефективності освітнього процесу, який спрямований на майбутнє професійне самовизначення та соціальну адаптацію вихованців. Специфіка цього профілю полягає в синергії загальнопедагогічних, спеціальних (дефектологічних) та профорієнтаційних компетентностей. До нього належать:

1. Адаптивно-методична компетентність: вміння модифікувати та гнучко налаштовувати навчальні програми, матеріали та дидактичний інструментарій під індивідуальні психофізичні можливості та нозології (характер порушень) учнів.

2. Діагностико-профорієнтаційна компетентність: здатність вчителя на ранніх етапах виявляти потенційні схильності, інтереси та реальні можливості дитини з ООП до певних видів трудової чи професійної діяльності.

3. Інклюзивно-комунікативна компетентність: майстерність у створенні безбар'єрного, психологічно безпечного освітнього середовища, а також готовність до міждисциплінарної взаємодії (з асистентами, психологами, реабілітологами та батьками учня).

Допрофесійна підготовка дітей з ООП не може обмежуватися лише на базових трудових навичках. Сучасний педагог має виступати в ролі тьютора та фасилітатора (наставника, який полегшує процес навчання), який формує у дитини життєві компетентності, мотивацію до праці та готовність до свідомого вибору майбутнього шляху.

Таким чином, цілеспрямоване формування та системний розвиток профілю професійної компетентності вчителів є стратегічним завданням для всієї системи інклюзивної освіти. Це дозволяє трансформувати допрофесійну підготовку з формального етапу навчання на дієвий інструмент соціальної інтеграції, що забезпечує дітям з особливими освітніми потребами рівні права на самореалізацію в суспільстві та майбутню економічну незалежність.

Список використаних джерел

1. Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти регіону : зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конференції, 26 жовтня 2020 р. Житомир : ЖОППО, 2020. URL: https://zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/05/nml_1.pdf

2. Литвин І.М., Басик В.В., Гавриленко Т.Л., Глушко М.І. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників, які працюють з дітьми особливими освітніми потребами: навч.-метод. Посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОП», 2020, 80 с. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/316%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/316%20(1).pdf)

3. Потапюк Л.М. Термінологічний словник-довідник із соціальної реабілітації. Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2024. 107 с. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2024-11/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>